

Osmanlı'da Bir Hâlvetî Tekkesi: Ümmî Sinân Dergâhı

NURAN ÇETİN
Amasya Üniv. İlahiyat Fakültesi
nuran.cetin@amasya.edu.tr

Öz

Tekkeler, tarih boyunca sosyo-kültürel çeşitliliğin korunabilmesine katkıda bulunmuş, hoşgörü ve kardeşlik gibi evrensel bazı değerlerin yaşatılmasında önemli bir fonksiyon icra etmiş kurumlardır. Bunun yoğun bir şekilde Osmanlı'da karşılık bulduğu ve İstanbul'un farklı tarikatlere ait çok sayıda tekkeye ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Ümmî Sinân Dergâhı bunlardan birisidir ve 16. yüzyıldan günümüze kadar varlığını korumuştur. Hâlvetîlik'in Sinâniyye kolunun kurucusu kabul edilen Ümmî Sinân'a nispetle bu adı alan dergâh, Hâlvetîlik'in Osmanlı'daki en önemli merkezlerinden biri olagelmıştır. Bu çalışmada söz konusu dergâhın tarihsel gelişimi ele alınmış; Ümmî Sinân'ın renkli kişiliği, kendisinden sonra tekkede görev yapan şeyhler, tekkenin fiziki konumu hakkında bilgiler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinâniyye, Ümmî Sinân, Ümmî Sinân Tekkesi, tarikat, sûfi, şeyh

Abstract

A Khalwatî Tekke in the Ottomans: the Ümmî Sinân Dergâh

The *Tekkes* have contributed to the preservation of socio-cultural diversity and served to improve universal values such as tolerance and brotherhood throughout their history. It is well-known that the Ottoman State in general was once home to these values, and its capital city Istanbul in particular hosted countless *tekkes* belonging to various Sufi orders. The Ümmî Sinân *Dergâh* in İstanbul is one of such *tekkes*, which has survived since the 16th century. The *dergâh*, named after Ümmî Sinân, the founder of the Sinâniyye branch of the Khalwatî order, served as a prominent place of the Khalwatî order in the Ottoman period. This study offers a brief historical development of the *dergâh*, and provides information regarding the colorful personality of Ümmî Sinân, his successors, and the physical condition of the *dergâh*.

Key Words: Sinâniyyah, Ümmî Sinân Dergâh, tekke, Sufi, Sheikh

Giriş

Tekkeler genelde İslam özelde tasavvufî düşüncenin teorik ve pratik olarak işlendiği, halka takdim edildiği merkezlerdir. Gündelik hayatın maddî-manevî sıkıntılarını içinde bunalan insanlar, manevî huzur arayışı içinde bu merkezlere yönelirlerdi.¹

¹ Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Tekkeler," *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 5:4 (Ekim 1982), s.29.

Tekke ve tasavvuf kültürü, İslam'ı kabul ettikleri andan itibaren Türklerin sosyal hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türk hükümdarlar, fethettikleri bölgelerin mamur hale gelmesi için ilk olarak cami, mescid, tekke ve medrese gibi yapılar inşa ettirmişlerdir. Ardından esnaf, tüccar ve din adamı gibi her sınıftan insanı, fethettikleri bölgelere yerleştirerek kamusal düzeni sağlamaya çalışmışlardır.² Böylece Müslüman toplumların yöneticileri, bahsedilen kurumlar vasıtasıyla, bir taraftan devlet-millet bütünleşmesini gerçekleştirmiş, bir taraftan da kontrol mekanizmasını rahatlıkla kullanmışlardır. Çok yönlü işlevleri sayesinde bu müesseseler, halktan ve toplumun ileri gelenlerinden büyük destek görmüş, böylece İslam dünyasının hemen her tarafında hızla yayılmaya başlamışlardır.

Hoşgörü, kaynaşma, kardeşlik gibi evrensel değerleri ortak paydada birleştiren kuruluşlar olan tekkeler, buldukları bölgelerde dinî, sosyal ve kültürel yönden, inanan insanların bir araya gelmesine vesile olmuşlar ve buralarda icra edilen muhtelif etkinliklerle, medeniyet tarihimizin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli görevler üstelenen tarikatler, bünyelerinde tesis ettikleri tekkeler vasıtasıyla toplumun dinî, sosyal ve kültürel yaşam tarzında belirleyici bir etken olmuştur. Tarikatlerin faaliyet alanları olan tekkelerin bu manevî tesiri 1925 yılına kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde tekkeler o kadar çok yayılmıştır ki aynı mevkide birbirine yakın mesafede onlarca yapı inşa edilmiştir. Bu fizikî yakınlık dışında tekkeler, gerçekleştirdikleri tarikat uygulamaları vesilesiyle birbirleriyle adeta bütünleşmiştir. Mesela, Hâtüniye Tekkesi, Nakşbendiyye tarikatine mensup bir müessese olduğu halde, Hasan Hüsameddin Efendi'nin (ö.1280/1864) postnişinliği döneminde mezkûr tekkede dervişlere *Meşnevî* dersleri okutulmuştur.³ Böylece söz konusu tekke, Mevlevîlik ile Nakşbendîlik'in bir arada yürütüldüğü önemli tarikat merkezlerinden biri olmuştur. Tekke şeyhlerinin gerçekleştirdiği bu tür uygulamalar, tarikatler arasında herhangi bir taassup ve ayrılığın olmadığı, aksine bunların birlik ve dayanışma üzerine kurulu olduğunun göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nde medreselerde ulemanın ve ümeranın öngördüğü resmî ya da formal eğitim yürütülürken, insanın manevî/ruhî yönünü geliştirmeye yönelik tedrisat ise daha çok yaygın eğitim merkezi olan tekkelerde icra edilmiştir. Bu anlamda medreseler örgün öğretim, tekkeler

² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (İstanbul: Turan Neşriyat, 1969), s.282.

³ M. Baha Tanman, "İstanbul Tekkeleri'nin Mimarî ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri" (yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990) c.1: Metin-1, s.173.

ise yaygın eğitim kurumları olarak tasnif edilebilir. Bununla birlikte, tekkelerde, toplumun bilgi ve kültür düzeyini geliştiren birtakım çalışmalar da yapılmıştır. Mesela, günümüzde geniş kitlelerin rağbet ettiği *Muzekkî'n-Nufûs*, *Envâru'l-Âşîkîn*, *Muhammediyye* ve *Meşnevî* gibi daha pek çok tasavvufî eser bu kurumlarda yazılmış, okunmuş ve okutulmuştur. Tekkeler bir taraftan dervişlerin, zikir ve ibadetlerini icra ettiği kurumlar olarak faaliyet gösterirken, bir taraftan da halkın dinini, kültürünü öğrendiği eğitim müessesesi olarak önemli görevler üstlenmiştir. Bu zikredilen fonksiyonlarla birlikte tekkeler, problemlili olan kişilerle yakından ilgilenmiş, birtakım eğitim metotlarıyla onları topluma kazandırmış, böylece manevî tedavi merkezleri olarak da işlev görmüştür. Ayrıca halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kurdukları vakıf ve hayır kurumları vasıtasıyla, maddî açıdan sosyal yardım kuruluşları olarak da toplumsal hayatta etkin olmuştur. Nitekim bu çok yönlü işlevleri vesilesiyle her kesimden insan, kuruluşlarından itibaren bu yapılara sahip çıkmıştır. Böylece tekkeler en ücre noktalara kadar yayılmış ve halkla o kadar bütünleşmiştir ki bugün hâlâ Anadolu ve İstanbul'da bazı yerleşim birimleri, Erenköy, Veliköy, Tekkeköy ve Dedeköy gibi tasavvufî kavramlarla isimlendirilmiştir.

Dinî, sosyal ve kültürel alanda olduğu gibi askerî hizmetler sahasında da tekkelerin etkinliği artarak devam etmiştir. Stratejik önemi haiz yerlerde kurulan ribatlar bu anlamda önemli görevler üstlenmiştir. Sınır boylarına tesis edilen ribatlar, askerî işlevlerinin yanı sıra cömertlik, mertlik ve yardımseverlik gibi Müslüman toplumların değerlerini uzak ve yabancı memleketlere tanıtarak oralardaki halkın gönlünü kazanmış, böylece manevî fethin ardından, fiilî fethin de gerçekleşmesi kolaylaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde birçok kurumda olduğu gibi tekkelerde de birtakım düzensizlikler yaşanmıştır. Yüzyıllar boyunca bünyelerinde var olan temel değerlere tekrar dönebilmek için bazı önlemler alınmış, Meclis-i Meşâyih gibi kurumlar oluşturulmuş, nizamnameler yayınlanmıştır. Bu anlamda tekkelerin fizikî koşullarını da iyileştirmeye yönelik bazı tedbirler alınmıştır. Mesela, 12 Haziran 1341/1922 tarihli 1732 numaralı genelgeye göre tekke, zaviye, cami ve mescidlerdeki eşyanın itina ile korunması gerektiği ve buralara herhangi bir zarar verildiği takdirde derhal yetkili makamlara bildirilmesi talep edilmiştir.⁴ Ayrıca sağlam yapıda

⁴ Cumhuriyet Arşivi, 051-V-45-13-110-16.

olan tekke binalarının ilgili kararnamenin dördüncü maddesi gereğince mektep olarak kullanılmasına karar verilmiştir.⁵

Son olarak 30 Kasım 1925'te TBMM'nin aldığı 677 Sayılı Kanun gereği tekke ve zaviyelerle birlikte türbelerin kapatılmasına karar verilmiştir.⁶ İl ve ilçelere gönderilen bildirimlerde halk ve yetkililerden söz konusu kanuna uyulması istenmiştir.⁷ Sadece camii ve mescidi olan tekkelerin kullanılmasına izin verildiği için, ilgili yasa çerçevesinde herhangi bir camii ve mescidi olan tekkelerin tespiti yapılmıştır.⁸ Bununla birlikte, tekke çevrelerinde ifade edilen şeyhlik, müridlik, dervişlik, zaviyedârlık ve türbedârlık gibi unvanlar ile mensuplarının giydiği özel kıyafetler de yasaklanmıştır.⁹ Tekkelerin meşrûtasında ikamet eden şeyh ve ailelerinin mülkiyet hakkı ise kayd-ı hayat şartıyla korunmuştur.¹⁰ Tekkelerin kapatılması sürecinde buralarda bulunan kıymetli eşyanın muhafazasına yönelik bir dizi çalışmalar yapılmış, mevcut eşyanın türünü ve miktarını gösteren bir tutanak tutulmuştur.¹¹ Tutanaktaki bilgiler dâhilinde tekke ve türbelerde bulunan tarihî ve sanat değeri yüksek olan eserlerin Müzeler Müdürlüğü'ne nakledilmesine karar verilmiştir.¹²

Osmanlı'nın son dönemlerinde genel itibariyle devlet kurumlarında birtakım bozulmalar olmuş ve bundan tekkeler de payını almıştır. Bunun en önemli nedeni, iyi yetişmiş ulema ve meşâyihın değil de birtakım yetersiz ve deneyimsiz kişilerin bu müesseselerde görev almış olmalarıdır. Unutulmaması gereken en önemli husus şudur ki tekkelerin son dönemdeki karmaşık haline bakarak ilim, kültür, edebiyat ve sanat gibi alanlarda yüzyıllar boyunca yaptıkları katkıları hesaba katmadan yapılan bir değerlendirme, elbette ki objektiflikten uzak olup ilmî anlayışa da uygun düşmemektedir. Bu anlamda tekkeleri, kuruldukları ve toplumsal hayatın zirvesinde oldukları dönemlerle birlikte ele alıp tarihî veriler ışığında bütüncül bakış açısıyla tarafsız olarak incelemek gerekir.

I. Ümmî Sinân Dergâhı

1925 yılında tekkelerin kapatılması akabinde yüzlerce tekke binası, metrûk bir halde bırakıldığından zamanla yıkılmıştır. Çok azı ise sonraki

⁵ Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 43-12-104-21; Resmî Gazete, 5 Eylül 1341, ss.445-446, md.4.

⁶ Resmî Gazete, 5 Eylül 1341, s.445, md.1.

⁷ İzmir Vilâyeti Maârif Kalemi'nden Ödemiş Kazası Müftülüğü'ne bu yönde bildiri metni gönderilmiştir. Bkz. Cumhuriyet Arşivi, 051-V-35-5-44-1.

⁸ Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 35-5-44-1-1 md.2; Resmî Gazete, 5 Eylül 1341, s.445, md.1.

⁹ Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 21-3-18-1; Resmî Gazete, 5 Eylül 1341, s.445. md.2.

¹⁰ Resmî Gazete, 5 Eylül 1341, s.445, md.3.

¹¹ Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 35-5-44-1-1, md.1.

¹² Cumhuriyet Arşivi, 051-V-45-13-110-24.

yıllarda yapılan onarımlarla varlığını koruyabilmiştir. Fakat bu süreçte pek çok tekkenin orijinal hali de kaybolmuştur. Günümüze kadar muhafaza edilenler, genelde meşrûta kısmında şeyh ailelerinin ikamet ettiği tekkeler olmuştur. Kendilerine kalan mirasa sahip çıkan ailelerin bulunduğu tekkeler, adeta bir müze gibi korunarak günümüze taşınmıştır. Bunun örneklerinden biri, Eyüp'teki Ümmî Sinân Dergâhı'nda görülmektedir. Ufak çaplı birtakım değişiklikler yapılmış olsa da tekke, orijinal hali ile varlığını korumaktadır. Bu çalışmada, mezkûr tekkenin tarihi gelişimine ve tespit edilebildiği kadarıyla burada görev yapan meşâyıha, temsil edilen tarikate ve tekkenin fizikî konumuna yer verilmiştir.

“Ümmî Sinân Tekkesi”, “Sinâniyye Tekkesi”, “Naşûhî Dede Tekkesi” gibi isimlerle anılan tekke, İstanbul'da Eyüp Dügmeçiler Mahallesi Ümmî Sinân Sokağı'nda, 196 ada 2, 3 ve 4 parsel üzerinde¹³ yer almaktadır.¹⁴ Tekke, 16. yüzyılın ortalarında Ümmî Sinân'ın (ö.976/1568) halifesi Şeyh Naşûh Dede (ö.976/1568) tarafından kurulmuş olup,¹⁵ inşa tarihi netlik kazanmamıştır. Kuruluşundaki fizikî durumu hakkında elimizde yeterli bilgiler bulunmamakla birlikte, ilk yıllarında tekkenin mütevazı bir özelliğe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Hâlvetiyye tarikatının Aşmediyye şubesinin Sinâniyye kolunun kurucusu Ümmî Sinân'ın türbesinin bulunması hasebiyle, söz konusu tekke, Sinânilik'in “*pîr maķâmı*” yani *âsitânesi* olarak kabul edilmiştir.¹⁶ Tekkenin ayin günü Çarşamba olup¹⁷ *Rehber-i Tekâyâ* gibi bazı kaynaklarda Cuma olarak verilmiştir.¹⁸ Bununla birlikte Dâhiliye

¹³ Esin Demirel İşli, “İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu” (yayınlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1998), s.136.

¹⁴ Ümmî Sinân Tekkesi hakkında bilgi için bkz., Mustafa Özdamar, *Dersâadet Dergâhları* (İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1994), s.35; Atilla Çetin, “İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika,” *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), s.587; Reşad Ekrem Koçu, “Çarşamba Tekkeleri,” *İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul, 1944-1973), c.7, s.3763; Koçu, “Dergâh, Dergâhlar,” *İstanbul Ansiklopedisi*, c.8, s.4483; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi* (İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2008), c.1, s.256; Tanman, “İstanbul Tekkeleri,” c.3, ss.484-493; İşli, “İstanbul Tekkeleri Mimarisi,” s.136.

¹⁵ Hüseyin Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Eşmâr-ı Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi-Yazma Bağışlar, no.2305-2309, c.4, v.167; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *’Oşmânlı Mü’ellifleri* (İstanbul: Maţba’a-i ‘Âmire, 1333), c.1, s.21.

¹⁶ Azmi Bilgin, “Sinâniyye,” *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DLA)*, c.37, s.240.

¹⁷ *Âsitâne-i ‘Aliyye’de ve Bilâd-ı Şelâşe’de Kâ’im el-Ân Mevcûd ve Muhterik Olmuş Tekyelerin İsim ve Şöhretleri ve Muķâbele-i Şerîfe Günleri Beyân Olunur* (İstanbul: Maţba’a-i Dâru’l-Hilâfeti’l-‘Aliyye, 1256 [1840]), s.13; Bandırmalızâde Ahmed Munîb Üsküdarî, *Mecmû’a-i Tekâyâ* (İstanbul: Maţba’a-i ‘Alemler, 1307 [1889]), s.12.

¹⁸ Yeşilzâde Mehmed Şâlih Efendi, *Rehber-i Tekâyâ* (Yazma), Süleymaniye Kütüphanesi-Tirnovalı, no.1035, v.89.

Nezaretî'nin 1301 (1883) tarihli "İstatistik Cetveli"ne göre, üç erkek ile üç kadının tekkede ikamet ettiği tespit edilmiştir.¹⁹

16. yüzyılın önde gelen mutasavvıflarından Ümmî Sinân'ın asıl adı İbrâhîm'dir ve muhtemelen 893/1488 yılında dünyaya gelmiştir.²⁰ Memleketinin Bursa, Prizren veya Karaman olduğuna dair muhtelif rivayetler olsa da *‘Osmânlı Mü’ellifleri* adlı eseri ile meşhur Mehmed Tâhir Efendî, Ümmî Sinân'la ilgili bir icazetnamede onun hakkında "Bursalı" ibaresini gördüğünü belirtmiştir.²¹ Bu sebeple Bursalı olması daha muhtemel gözükmektedir. Kendisi gerçekte medrese eğitimi tahsil etmiş bir âlim olduğu halde Hz. Peygamber'in "en-Nebiyü'l-Ummî" diye methedilmesi sebebiyle ve gördüğü rüya üzerine teberrüken "Ümmî" lakabını almayı uygun görmüştür.²² Bilindiği üzere, Hz. Muhammed'in "ummî" olarak anılması, bu ifadenin, onun edindiği ilim ve irfanı kendisine belli bir tahsil yoluyla değil de özel bir metolla yani Allah'ın bağıışı dâhilinde verilmesi anlamında yorumlanmasına matuftur.²³

Hem ilmî hem de sufi yönü ile öne çıkan Ümmî Sinân, medrese tahsilini tamamlamasının ardından İstanbul'dan Karaman'a gitmiştir. Ümmî Sinân burada Hâlvetiyye tarikatının Aḥmediyye (Yiğitbaşî) kolunun kurucusu "Yiğitbaş Velî" lakabıyla anılan Aḥmed Şemseddîn Marmaravî'nin (ö.910/1504) halifelerinden Şeyḫ 'İzzeddîn Karamânî'ye (ö.941/1534) intisap ederek onun müridi olmuş ve kısa sürede seyr u sülûkunu tamamlayarak mürşidinden hilafet almıştır.²⁴ Bir süre Manisa ve Uşak civarlarında ilim ve irşad hizmetinde bulunan Ümmî Sinân, bu esnada Hâlvetiyye tarikatının 'Uşşâkiyye kolunun kurucusu Şeyḫ Hüsâmeddîn 'Uşşâkî'nin (ö.1001/1592) sohbetlerine de iştirak etmiştir.²⁵ Ümmî Sinân, İstanbul'a geldiğinde Kânûnî Sulṫân Süleymân'ın kendisi için yaptırdığı rivayet edilen Topkapı-Şehremîni arasındaki Arpa Emîni Mahallesi Kürkçü Bostanı Sokağı'nda yer alan ve bugün hazîresi dışında tamamen tarihe

¹⁹ Cahit Telci, "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik," İsmail Aka ve diğerleri (ed.), 3 Mayıs 1944: 50. *Yıl Türkçülük Armağanı* (İzmir: Akademi Kitabevi, 1994) içinde, s.203.

²⁰ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.161.

²¹ Bursalı, *‘Osmânlı Mü’ellifleri*, c.1, s.21.

²² Bursalı, *‘Osmânlı Mü’ellifleri*, c.1, s.21; Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.161.

²³ Mehmet Demirci, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar* (İstanbul: Mavi Yayınları, 2005), s.71.

²⁴ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.161. Bazı kaynaklar, Ümmî Sinân'ın şeyhinin 'İzzeddîn Karamânî (ö.933/1527) değil de Kâsım Lârendî (ö.941/1534) olduğunu belirtir. Bkz. Nev'izâde 'Atâ'î, *Ḥadâ'îku'l-Ḥakâ'ik fî Tekmîleti 'ş-Şakâ'ik*, Abdülkadir Özcan (nşr.), *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, 5 c. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989) içinde, c.2, s.63.

²⁵ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.166.

karışmış olan kendi adıyla anılan tekkede²⁶ uzun bir süre tasavvufî hizmette bulunmuştur.²⁷

Ömrünü ilmî ve tasavvufî faaliyetlerle geçiren Ümmî Sinân, “Şeyhullâh” ifadesinin not düşüldüğü 976/1568 yılında 83 yaşında ahirete irtihal etmiştir.²⁸ Bursalı Mehmed Tâhir Efendî, Ümmî Sinân’ın vefat tarihini “Gitti 958’de Ümmî Sinân” ifadesine delalet eden 958/1551 olarak belirtmiştir.²⁹ Anlatılanlara göre, Fatih Camii’nde kılınan cenaze namazının ardından Ümmî Sinân’ın naaşı, Topkapı civarında faaliyette bulunduğu tekkeye götürülürken yolda zuhur eden manevî işaretle defin yerinde bir değişiklik yapılmış, halifesi Şeyh Naşûh Dede’nin Eyüp Dügmeçiler Mahallesi’nde inşa ettirdiği tekkenin hazîresine defnedilmiştir.³⁰ Ümmî Sinân’ın türbesinin

²⁶ Fatih’te Topkapı-Şehremini arasındaki tekkede, Ümmî Sinân’ın vefatından sonra onun kızı ‘Âbide Bânü Hâtûn’un eşi ve Ümmî Sinân’ın halifesi Mîr ‘Alî ‘Alemdâr, 998/1590 yılına kadar postnişinlik yaptı. Ardından ‘Âbide Bânü Hâtûn’un damadı Halepli Şeyh Şerîf Mehmed Efendî (ö.1023/1614) tekkenin meşihatinde bulundu. Adı geçen zatın da vefatıyla yerine oğlu Şeyh Ced Hasan Efendî (ö.1088/1677) tayin oldu. Ümmî Sinân’ın torunu olan bu kişi, “Ümmî Sinânzâde” olarak tanındı. Ced Hasan Efendî, Pazar Tekkesi’nin ilk postnişini Harîrî Şeyh Mehmed Efendî’nin (ö.1050/1640) vefatı üzerine zikredilen tekkenin de meşihatini üstlendi. İstanbul’da tasavvuf musikisinin önde gelen isimlerinden olan Ced Hasan Efendî’nin *Divân-ı İlahiyyât, Mecâlis-i Sinâniyye, Kunûzu’l-Hakâyk fî Rumûzu’d-Dakâyık, Feđâ’îlu’s-Şuhûr* adında eserleri vardır. Ced Hasan Efendî, “Gitti ehl-i sülûkun üstâdi” mısraının delâleti olan 1088/1677 yılında vefat etti. Ümmî Sinân Tekkesi’nin meşihatini 18. yüzyıl sonlarına kadar Ümmî Sinân’ın torunlarından olan şeyhler yönetti. Babadan oğula intikal suretiyle Ced Hasan Efendî’den sonra oğlu Şeyh Hüseyin Hüsameddîn Efendî (ö.1147/1734) postnişin oldu. Hüseyin Hüsameddîn Efendî’nin oğlu Şeyh Muştafa Efendî (ö.1180/1766), adı geçen zatın oğlu Şeyh Hasan Efendî (ö.1210/1795) sırasıyla hem Ümmî Sinân Tekkesi’nin hem de Pazar Tekkesi’nin meşihatini üstlendi. Hasan Efendî’nin vefatından sonra tekkede aile dışından şu isimler hizmette bulundu: Nizâmî Şeyh Muştafa Efendî (ö.1213/1798), Şeyh el-Hâc ‘Alî Efendî (ö.1219/1804) ve Şeyh Muştafa Zekâ’î Efendî (ö.1227/1812). Son zikredilen şeyh postnişin olunca, tekke “Zekâ’î Tekkesi”, veya “Zekâ’îzâde Tekkesi” olarak anılmaya başladı. Ümmî Sinân Tekkesi, sonrasında Muştafa Zekâ’î Efendî’nin neslinden gelen şeyh ailesi tarafından idare edildi. Muştafa Zekâ’î Efendî’den sonra, oğlu Şeyh Hasan ‘Azîz Efendî (ö.1253/1837), Şeyh Hasan ‘Azîz Efendî’den sonra oğlu Muştafa Zekâ’î Efendî (ö.1284/1867), ondan sonra da oğlu İbrâhîm Şükrollâh Efendî (ö.1313/1895) tekkede postnişin oldu. 1925’ten sonra hazîre dışında tekkenin diğer bölümleri tamamen yıkıldı. “Oruç Baba” olarak bilinen Şeyh Muştafa Zekâ’î Efendî’nin (ö.1227/1812) kabrinin etrafında 1950’lerden sonra toplanmaya başlayan kalabalık halk kitleleri, her yıl Ramazan ayının ilk günü birbirlerine zeytin, hurma, tuz, su, şeker gibi şeyler ikram ederek burada iftar etme geleneğini hâlâ sürdürmektedir. Bilgi için bkz. M. Baha Tanman, “Ümmî Sinân Tekkesi,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c.7, s.338; Hatice Aynur, “Sâliha Sultan’ın Dügün Töreni ve Şenlikleri,” *Tarih ve Toplum* 11:61 (Ocak 1989), s.39, no.201; *Âsîtiâne*, s.3; Çetin, “İstanbul’daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar,” s.586; Bursalı, *‘Osmânî Mü’ellifleri*, c.1, ss.213-214; Hâcî İsmâ’îl Beyzâde ‘Osmân Bey, *Mecmû’a-i Cevâmî* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1304), c.1, ss.32-33, no.46-48, Üsküdarî, *Mecmû’a-i Tekâyâ*, s. 4; Mehmed Zâkir Şükri Efendî, *Die Istanbuler Derwisch-konvente und ihre Scheiche (Mecmû’a-i Tekaya)*, nşr. M. Serhan Taysî & Klaus Kreiser (Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1980), s.37; Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, s.120; Bilgin, “Sinâniyye,” c.37, ss.240-241; Telci, “İstanbul Tekkeleri,” s.204.

²⁷ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.167; Bilgin, “Sinâniyye,” c.37, s.240.

²⁸ Hüseyin Ayyânsarâyî, *Mecmû’a-i Tevârîh*, nşr. Fahri Ç. Derin & Vahid Çabuk (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1985), s.231; Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.161.

²⁹ Bursalı, *‘Osmânî Mü’ellifleri*, c.1, s.214.

³⁰ Ümmî Sinân ile ilgili olarak bkz. Cemalettin Server Revnakoğlu Arşivi, no.171; Bursalı, *‘Osmânî Mü’ellifleri*, c.1, ss.20-21; Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, ss.161-169; Vaşşâf, “İbrâhîm Ümmî Sinân

bulduğu bu tekke, günümüzde İstanbul'un önemli ziyaret merkezlerinden biridir.

Ümmî Sinân'ın, Naşûh Dede haricinde çok sayıda halifesi olduğu tahmin edilmektedir. Onun meşhur müridlerinden biri de *vahdet-i vucûd*, ehl-i beyt, ilâhî aşk ekseninde sade dille şiirler kaleme alan, Silivrikapı'daki tekkede³¹ medfun, Seyyid Nizâmoğlu adıyla anılan Şeyh Seyfullâh Kâsım'dır (ö.1010/1601).³²

Ümmî Sinân, Hâlvetiyye tarikatının Sinâniyye kolunun kurucusudur ve silsilesinde yer alan isimler şunlardır: 1- Seyyid Yahyâ Şîrvânî, 2- Pîr Muhammed Bahâ'eddîn Erzincânî, 3- Şeyh İbrâhîm Tâceddîn Kayşerî, 4- Şeyh 'Alâ'eddîn 'Uşşâkî, 5- Şeyh Ahmed Şemseddîn Yiğitbâşî, 6- Şeyh el-Hâc 'İzzeddîn Karamânî, 7- Şeyh Kâsım Çelebî, 8- Ümmî Sinân.³³

Ümmî Sinân'ın Yûnus Emre edasını andıran bazı şiirleri bulunmaktadır. Bunun en güzel örneğini şu şiirinde görmek mümkündür:

Erenleriñ şöhbeti ele giresi degül
İkrâr ile gelenler maħrûm kalası degül
İkrâr gerek bir ere göz açup dîdâr göre
Şarrâf gerek cevhere nâdân bilesi degül³⁴

Mutasavvîf şairlerden olan Ümmî Sinân'ın ilahî aşk ve peygamberî muhabbeti anlatan şiirleri halk tarafından sevilmiş, bestelenmiş ve dilden dile dolaşır olmuştur. Şu şiiri bu duruma örnek teşkil etmektedir:

Seyrimde bir şehre vardım gördüm sarâyı güldür gül
Başındaki tâcı tahtı bâğı dîvârı güldür gül
Gül alurlar gül satarlar gülden terâzî tutarlar
Gül ile biterler çârşu bâzârı güldür gül³⁵

Hazretleri," *Ceride-i Şüfiyye*, no.107 (İstanbul, 1333/1330), ss.138-139; Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn, *Meşâyih-nâme-i İslâm* (Yazma), Süleymaniye Kütüphanesi-Esad Efendi, no.1716/1, vv.5b-6a; Mustafa Özdamar, *Pîrân* (İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2002), s.297; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf: 16. Yüzyıl* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), ss.92-98; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 17. Yüzyıl* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007), ss.137-151; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 18. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), ss.144-151; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), ss.198-204.

³¹ Silivrikapı sur içinde yer alan Seyyid Nizâmoğlu tarafından kurulan Emîrler Tekkesi, Sinânîliğe bağlı olarak kurulan tekkelerden biridir. 16. yüzyılın sonunda tesis edilen tekke, uzun yıllar Seyyid Nizâmoğlu'nun soyundan gelen meşâyih tarafından idare edilmiştir. İki defa yangına maruz kaldığı için yeniden bina edilen tekke, sonraki yıllarda Kâdiriyye ve Şa'bâniyye tarikatına mensup şeyhlerin yönetimine geçmiştir. Günümüzde tekke binası tamamen yıkılmış olup, sadece Seyyid Nizâmoğlu'nun üstü açık türbesi kalmıştır. Bkz. Bilgin, "Sinâniyye," c.37, s.241.

³² Bilgin, "Sinâniyye," c.37, s.240.

³³ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.161.

³⁴ Özdamar, *Pîrân*, s.294.

³⁵ Azmi Bilgin, "Ümmî Sinân (İstanbul 976/1568-69)," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VI: Tebliğler* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2002) içinde, s.51.

Azmi Bilgin, Ümmî Sinân'ın şiirlerinin müstakil bir *Dîvân* halinde olmadığını, onun şiirlerinin muhtelif şiir, güfte ve beste mecmualarında dağınık halde bulunduğunu belirtmekte; ayrıca *Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu*'nda Ümmî Sinân adına kaydedilen *Dîvân* nüshalarının Elmalılı Ümmî Sinân'a (ö.1068/1657) ait olduğunu zikretmektedir. O, *Pir Ümmî Sinan Hazretleri Divanı* adıyla İstanbul'da 2001 yılında basılan eserde yer alan şiirlerin pek çoğunun da Elmalılı lakabıyla anılan Ümmî Sinân'a ait olduğunu, kendisinden bahsettiğimiz Ümmî Sinân'ın şiirlerinin ise henüz tam olarak tespit edilemediği için yayınlanamadığını ifade etmektedir.³⁶ Bununla birlikte, Ümmî Sinân'ın *Risâle-i Şerîfe-i İstânbûlî Ümmî Sinân* adlı eserini Bursalı Mehmed Tahir Efendî, Manisa Murâdiye Kütüphanesi'nde gördüğünü zikretmektedir.³⁷ Dolayısıyla çalışmamızın konusu olan Ümmî Sinân, 17. yüzyılda yaşayan ve aynı isimdeki önemli tekke şairlerinden olan Niyâzî Mısrî'nin şeyhi, Halvetîlik'in Aḥmediyye şubesi meşâyihından "Sinân-ı Ümmî" lakabıyla tanınan Elmalılı Ümmî Sinân ile çoğu kez karıştırılmıştır.

Ümmî Sinân'ın Topkapı-Şehremini civarında yer alan tekkede uzun yıllar tasavvufî faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiştik. Ümmî Sinân'dan sonra söz konusu tekkenin meşihatına kızının damadı Şerîf Mehmed Efendî geçmiştir. Bu anlamda Ümmî Sinân'ın erkek evladı olmadığı için sonraki postnişinler genelde damadının çocuklarıyla devam etmiştir.³⁸

Eyüp ve Topkapı'daki bu iki tekke dışında Sinânîlik'in İstanbul'daki bir üçüncü dergâhı ise ayin gününden dolayı "Pazar Tekkesi", kurucusuna izafeten "Harîrî Mehmed Efendî Tekkesi" ve diğer adıyla "Ümmî Sinân Tekkesi" gibi isimlerle anılan tekkedir.³⁹ Sinânîlik her üç tekkede de 1925

³⁶ Bilgin, "Ümmî Sinân," s.51.

³⁷ Bursalı, *Osmanlı Mü'ellifleri*, c.1, s.214.

³⁸ Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.143.

³⁹ Bahse konu olan tekke, Topkapı'da Pazar Tekkesi Sokağı'nda Kürkcübaşı Camii ile bir petrol istasyonunun yanında yer almaktadır. Mezkûr tekke, 16. yüzyıl ortalarında tahminen 960/1552 yılında Kâtib Mehmed Efendî (ö.1005/1596) tarafından Sinânîlik'in kurucusu Şeyh Ümmî Sinân'ın damadı ve halifesi olan Harîrî Şeyh Mehmed Efendî (ö.1050/1640) adına inşa ettirilmiştir. İpekçilikle uğraştığı için "Harîrî", "Kazzâz" ve "Ferrâz" lakabı ile anılan tekkenin ilk şeyhi Harîrî Mehmed Efendî, yaklaşık doksan yıl tekkenin meşihatinde kalmıştır. Horasan kökenli olduğu için asıl adının Mîr 'Alî 'Alemdâr olduğu rivayet edilen Harîrî Mehmed Efendî, Ümmî Sinân'ın kızı 'Abide Bânü Hâtûn ile evlenmiştir. Söz konusu şeyhin vefatından sonra tekkenin meşihatına Ümmî Sinân'ın kızının damadı Halepli Şerîf Mehmed Efendî (ö.1023/1614) ve onun oğlu Ced Hasan Efendî (ö.1088/1677) geçmiştir. Ced Hasan Efendî, hem Ümmî Sinân Tekkesi'nin hem de Pazar Tekkesi'nin postnişinliğini birlikte üstlenmiştir. Sonrasında oğlu Şeyh Hüseyin Hüsameddîn (ö.1147/1734), adı geçen zatın torunu Şeyh Muştafâ Efendî (ö.1180/1766), onun da torunun oğlu Şeyh Hasan Efendî (ö.1210/1795) her iki tekkede hizmetlerini devam ettirmiştir. Ümmî Sinân'ın torunlarından Şeyh Hasan Efendî'nin vefatından sonra tekke bir süre sahipsiz kalmıştır. Fakat sonrasında Şeyh Hasan Efendî'nin halifesi Şeyh Mehmed Şâlih Efendî tekkede postnişin olmuştur. Mezkûr şeyhten sonra oğlu Ahmed Zârîf Efendî (ö.1332/1913) ve torunu Şeyh Muştafâ Gâlib Efendî (ö.1925) tekkenin yönetimini üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında tekkenin kütüphanesi harap olmuştur. Cumhuriyet döneminde Muştafâ Gâlib Efendî'nin ailesi tekkenin harem kısmını 1950'li yıllara kadar mesken olarak kullanmıştır. 1950'den sonra Muştafâ Gâlib Efendî'nin torunu Galip Jabban tarafından harem ve selamlık binalarının olduğu alana benzin istasyonu inşa

yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Mezkûr tarikat kolu, 16. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlar'da da yayılmaya başlamıştır.⁴⁰

Halvetiyye tarikatının bir alt kolu olması hasebiyle Sinânilik'te Halvetî âdâb ve usûlüne uygun faaliyetler icra edilmiştir. Dolayısıyla mezkûr tarikatın menşei, âdâbı ve metodunu kısaca ele almanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. Şeyh Ebû 'Abdillâh Sirâcuddîn 'Umer b. Ekmeluddîn el-Lâhîcî el-Halvetî'ye (ö.800/1397) nisbet edilen Halvetîlik, İslam dünyasında yaygın ve etkili tarikatlerden biri olarak tasavvuf tarihindeki yerini almıştır. Şeyh 'Umer el-Halvetî'nin tasavvuf terbiyesi yöntemlerinden biri olan *halvet* uygulamasını, kurduğu tarikatın ana esası haline getirmesi ile bu yol, Halvetîlik adını almıştır. İran ve Azerbaycan civarında temelleri atılan tarikat, Şeyh 'Umer el-Halvetî'den sonra yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla kısa sürede İstanbul, Anadolu, Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya'da yayılmıştır.⁴¹ İlke ve esaslarıyla her sınıftan insana hitap etmesi, farklı kültürlerden olan toplumların ruhî ve manevî ihtiyaçlarına cevap vermesi hasebiyle Halvetîlik, yüzyıllar boyunca Anadolu ve İstanbul'daki etkinliğini tekkelerin kapatıldığı son döneme kadar devam ettirmiştir.

İşlevleri itibariyle tarikatlerin genel gayesinin, müntesiplerini manevî usuller ile eğiterek *insân-ı kâmil* olgunluğuna ulaştırmak olduğu kabul edilir. Her tarikatın amacı aynı olmakla birlikte uygulamadan kaynaklanan birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Mesela, Halvetiyye tarikatında müridin manevî makamlarda ilerlemesini sağlayan seyr u sülûk genelde "*etvâr-ı seb'â*" denilen "lâ ilâhe illâ'llâh", "Allâh", "Hü", "Haqq", "Hayy", "Kayyüm" ve "Kahhâr" isimleriyle yapılmaktadır. *Etvâr-ı seb'â* terminolojik olarak bu yedi ilahî ismi değil, nefsin yedi mertebesini ifade etmektedir. Bu isimler ise seyr u sülûk esnasında nefsin her bir mertebesinde çekilen zikirler olarak anlaşılmaktadır. İlgili isimler, Halvetiyye tarikatının muhtelif şubelerinin kurucuları olan şeyhler tarafından zamanla azaltılıp çoğaltılabilmektedir. Bu anlamda nefsin kötülüklerden arındırılmasının esas olduğu bu tarikatte, müridin her gün ferdî olarak okuduğu vird ve dualar bulunmaktadır. İcra edilen zikirler sadece dil ile değil, aynı zamanda kalp, ruh ve sırla gerçekleştirilmektedir. Zikir dışında tasavvufun eğitim metotları arasında yer

---

edilmiştir. Ardından tevhidhânesi iş yeri olarak kullanılmaya başlanmış, türbe ise ziyarete açık tutulmuştur. Pazar Tekkesi ile ilgili bilgi için bkz. Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, ss.173-176; Hüseyin Ayvânsarâyî, *Hadîkatu'l-Cevâmî* (İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1281/1864), c.1, s.187; *Asitâne*, s.7; Üsküdarî, *Mecmû'a-i Tekâyâ*, s.7; Tahsin Öz, *İstanbul Câmileri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), c.1, s.115; Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar," s.586; M. Baha Tanman, "Pazar Tekkesi," *DBIA*, c.6, ss.235-236; Tanman, "Sinânilik," *DBIA*, c.7, ss.6-7; Bilgin, "Sinâniyye," c.37, s.240-241.

⁴⁰ Bilgin, "Sinâniyye," c.37, s.240.

⁴¹ Süleyman Uludağ, "Halvetiyye," *DIA*, c.15, s.394.

alan riyâzât, mucâhede ve şeyhe gönülden bağlılık gibi hususlar bu tarikatın temel prensipleri arasında yer almaktadır.⁴²

Cehrî zikri esas alan Hâlvetî tekkelerinde, *darb-ı esmâ* ve *devrânî hadra* gibi isimler altında haftanın belli günlerinde şu zikir usulünün icra edildiği bilinmektedir: Toplu olarak yapılan zikir esnasında tarikat mensupları halkanın sağ tarafına otururken, tarikat müntesibi olmayanlar ise solunda yer almaktadır. Şeyhin idare ettiği komutla ayakta ve oturarak yapılan zikirden sonra devrana başlanmaktadır. Bu sırada bir taraftan ilahiler okunurken, bir taraftan da zikrin hareket ve canlılığını arttırmak için ney, kudüm ve def gibi muhtelif musiki aletleri kullanılmaktadır.⁴³ Devran, ayakta topluca sağa, sola yürüyerek icra edilmektedir. Kibleye karşı oturulup mâsivâyı tamamen gönülden çıkardıktan sonra huzûr-u ilâhî’de bulunma edebî içerisinde, *istiğfâr* kelimesi yüz defa tekrar edilmektedir. Bu esnada yüz defa *şalavât-ı şerîfe* getirilerek tekrar zikre başlanmaktadır. Sonrasında zikrin derinliği ve ruhanî boyutu artınca, kalp zikri ile otuz üç defa veya yüz atmış beş defa *kelime-i tevhîd* ifadesi tekrar edilmektedir. *İsm-i celâl* sözcüğünün ardından şeyhin gösterdiği usulde *esmâ-yı seb’aya* devam edilmektedir. Daha sonra yüz defa *istiğfâr*, yüz defa *şalavât* getirilerek meclis tamamlanmaktadır.⁴⁴ Bu belirtilenlerin haricinde Hâlvetîlik’in muhtelif şubeleri arasında zikir usullerinin uygulanış metotlarından kaynaklanan birtakım değişiklikler olabilmektedir.

A. Ümmî Sinân Dergâhı’nın Şeyhleri

Ümmî Sinân Dergâhı bugün fiziksel yönü itibariyle mevcudiyetini korumuş olsa da maalesef söz konusu tekkenin meşâyihine dair elimizdeki bilgiler yeterli değildir. Kaynaklarda verilenler ise genelde birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Arşiv kaynaklarında daha çok tekkenin onarımına dair belgelere rastlanılmış olup, ilgili belgeler çalışma içinde değerlendirilmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla Eyüp’teki Ümmî Sinân Tekkesi’nde postnişîn olan şeyhler şunlardır:

1. Şeyh Naşûh Dede (ö.976/1568)

Tekkenin kurucusu ve ilk şeyhi Ümmî Sinân’ın halifesi olan Naşûh Dede’dir. Şeyh Naşûh Dede hakkında yeterli malumat olmadığı için genelde Mevlevî çevrelerde kullanılan dede unvanının adı geçen zata niçin verilmiş olduğu belirlenememiştir. Kaynaklarda mezkûr zatın, mürşidi Ümmî Sinân ile aynı yıl içinde vefat ettiği belirtilmiştir.⁴⁵

⁴² Uludağ, “Halvetiyye,” c.15, s.394.

⁴³ Uludağ, “Halvetiyye,” c.15, s.394.

⁴⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1990), ss.461-462.

⁴⁵ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.167; Bursalı, *’Osmânî Mü’ellifleri*, c.1, s.20; Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.256.

2. Şeyh Şücâ' Efendî (ö.996/1587)

Naşûh Dede'den sonra Kastamonulu Şa'bân Efendî'nin halifelerinden Şeyh Şücâ' Efendî tekkede postnişîn olmuştur. Mezkûr şeyh, 996/1587 yılında vefat etmiştir.⁴⁶ Naşûh Dede gibi Şeyh Şücâ' Efendî'nin hayatı hakkında da yeterli malumat bulunamamıştır.

3. Ümmî Sinânzâde Şeyh Muştafâ Efendî (ö. 1181/1767?)

Ümmî Sinânzâde Muştafâ Efendî, adından hareketle söylersek, muhtemelen Ümmî Sinân'ın neslinden gelen meşâyıhtan biridir. Söz konusu zatla ilgili olarak elimizde yeterli bilgi olmamakla birlikte, 1181/1767 yılına ait arşiv kaydında, adı geçen şahsın vefat ettiği ve kısa bir süre içinde yerine bir görevlendirme yapılması gerektiğinin ilgili makamdan talep edildiği bilgisi bulunmaktadır. Belgedeki bu bilgiye istinaden Muştafâ Efendî'nin vefat tarihi 1181/1767 olarak verilebilir. Şeyh Şücâ' Efendî (ö.996/1587) ile Ümmî Sinânzâde Şeyh Muştafâ Efendî arasında yaklaşık iki asırlık bir zaman söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu zaman zarfında tekkede hangi isimlerin postnişîn olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Bahse konu olan Ümmî Sinânzâde Şeyh Muştafâ Efendî'nin vefatıyla meşihat makamının boşaldığının bildirildiği 1181/1767 tarihli arşiv kaydındaki ifadeler şöyledir:

İşâretleri mücebince tevcîh olunmak buyruldu. Ğurre-i sene [1]181. Mücebince tevcîh buyurulmak mercüdur. ed-dâ'î Veliyyüddîn. Devletlü 'inâyetlü merhâmetlü efendim sulţânım hâzretleri sağ olsun. 'Arzuğâl-i kullarıdır ki Hâzret-i Ebî Eyyüb el-Enşârî'de Düğmeci mahallesi'nde vâkı' Naşûh Dede Zâviyesi'niñ evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere zâviyedârı olan pederim Ümmî Sinânzâde Şeyh Muştafâ Efendî vefât idüp zıkr olunan zâviye vazîfe-i mu'ayyenesiyle bu dâ'îlerine tevcîh ve yedime berât-ı 'âlişân ihsân buyurulmak bâbında işâret-i 'aliyyeleri niyâziyle 'arzuğâle cesâret olundu. Bâkî lütf u ihsân devletlü 'inâyetlü merhâmetlü efendim sulţânım hâzretleriniñdir. El-'abdu'd-dâ'î Hasan.⁴⁷

4. Nizâmî Şeyh Muştafâ Efendî (ö.1213/1798)

Nizâmî Şeyh Muştafâ Efendî hakkında yeterli malumat bulunmamakla birlikte adı geçen zatın tekkenin postnişînlerinden olduğunu arşiv belgesinde yer alan ifadelerden anlıyoruz. Söz konusu belgede, 1213/1798 yılında mezkûr şeyhin vefatı akabinde tekkenin boşalan meşihatına görevlendirme talebi belirtilmiştir. Nizâmî Şeyh Muştafâ Efendî ile ilgili belgede yer alan ifadeler şöyledir:

İşâretleri mücebince tevcîh olunmak buyruldu. Fî 7 L sene [1]213. Devletlü 'inâyetlü kerâmetlü veliyyü'n-ni'am efendim sulţânım hâzretleri devlet ve ikbâl ile sağ olsun. 'Arzuğâl-i dâ'îleridir ki medîne-i Hâzret-i Ebî Eyyüb Enşârî'de vâkı' merhûm Naşûh Dede Zâviyesi'niñ zâviyeliğine mutaşarrıf

⁴⁶ Ayyânsarayî, *Hadîkatu'l-Cevâmî'*, c.2, s.232.

⁴⁷ BOA, C.EV, no.610/30785.

olan Nizâmî Şeyh Muştafâ Efendî bi-lâ veled fevt olup zâviyedârlıg-ı mezbûr maḥlûl olmağın müteveffâ-yı mezbûruñ maḥlûlünden bu dâ'ilerine tevcîh ve iḥsân buyurulmak bâbında emr u fermân devletlü 'inâyetlü kerâmetlü veliyyü'n-ni'âm efendim sultânım tâle bakâhu ḥazretleriniñdir. El-'abdu'd-dâ'î [...] Şeyh Muştafâ.⁴⁸

5. Şeyh Hâcî Meḥmed Râşid Efendî

Mecmû'a-i Tekâyâ' da yer alan ifadelere göre tekkenin postnişinlerinden biri de Şeyh 'Alî Efendî'nin oğlu Râşid Efendî'dir.⁴⁹ Tekkenin meşîhatinde görev alması için adı geçen zatın yaşının küçük olması sebebiyle Pazar Tekkesi şeyhi Aḥmed Zarîfî Efendî (ö.1331/1912) bir süre vekâleten bu görevi yürütmüştür.⁵⁰ Tekkenin meşâyihı hakkında bilgiler yeterli olmadığı için, Nizâmî Şeyh Muştafâ Efendî ile Şeyh Hâcî Meḥmed Râşid Efendî arasında geçen bir asırlık zaman zarfında tekkede postnişin olan zevatın ismi tam olarak tespit edilememiştir.

Tekkenin diğere postnişinleri gibi Şeyh Hâcî Meḥmed Râşid Efendî hakkında da yeterli malumat bulunamamıştır. 1263/1846 tarihli arşiv belgesinde aynı isimdeki 'küçük' Meḥmed Râşid Efendî'nin adı yer almaktadır. İlgili belgede tekkenin harem dairesinin harabe olan kısmının tamir edilmesi gerekirken, oldukça masraflı olduğundan onarılamadığı ve tekkenin o dönemdeki şeyhi Hâcî Meḥmed Râşid Efendî'nin bu durumu Evkâf-ı Hümâyün nâzırına bildirdiği; yapılan tetkik ile tekkenin ilgili bölümünün tadilatının otuz yedi bin otuz kuruş masrafa mal olduğu ifade edilmiştir. Onarım bedeli fazla yekûn tuttuğu için bunun ertelenmesi istenmişse de belirtilen kısmın fazlaca yıkılmış olması sebebiyle tekkenin tamirine karar verilmiştir. Belirtilen hususa dair arşiv belgesinde yer alan ifadeler şöyledir:

'Atüfetlü Efendim Ḥazretleri, Eyüb civârında Düğmeciler maḥallesinde kâ'in tarîkat-i 'aliyye-i Ḥalvetiyye'den Ḥazret-i Ümmî Sinân küddise sirruh zâviye-i şerîfesiyle meşîhatine maḥşûş harem dâ'iresi ḥarâb olarak derûnunda iskân nâ-kâbil olduğu ve bundan akdem vukû'bulan istid'âya mebnî keşf olunmuş ise de maşârifiniñ keşreti cihetiyle ta'mîri terk olunduğu beyânıyla icrâ-yı ta'mîr-i ḥuşûşî zâviye-i mezbûre postnişini Şeyh Hâcî Meḥmed Râşid Efendîniñ rikâb-ı hümâyun-ı şâhâneye taqdîm idüp Evkâf-ı Hümâyün nâzırını devletlü pâşâ ḥazretlerine ḥavâle olunan bir kıt'a 'arzuḥâlinde istirḥâm olunmuş olmakdan nâşî anıñ üzerine nâzır müşârun-ileyhiñ vürüd idüp Meclis-i Vâlâ'ya [...] taqrîrinde vakf-ı mezbûruñ tevliye ve vakfiye ve rü'yet-i muḥâsebesine dâ'ir kayd bulunmayarak bî-kudret evkâfdan idiği der-kenârlardan anlaşılmış ve ḥanḳâh-ı mezbûr erbâb-ı vukûf ma'rifetiyle bi'l-mu'âyene ve'l-keşf ta'mîr ve tesviyesi otuz yedi biñ

⁴⁸ BOA, C.EV, no.114/5653.

⁴⁹ Üsküdarî, *Mecmû'a-i Tekâyâ'*, s.12.

⁵⁰ Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.257.

otuz ğuruş maşrafla vücūda geleceği tebeyün itmiş ve maşarîf-ı mezkûre külliyyetlüce olduğuna ve bu aralık hazîne-i Evkâf-ı Hümâyün'un bu makûle maşarîf-ı zâ'ideniñ rü'yetine vaqti olmadıġına mebnî şimdilik te'hîri lâzimededen ise de zâviye-i mezkûre ġāyet harāb olup ta'mîr olunmadıġı hâlde ilerude bütün bütün münhedim olacaġı istiħbār olunduġundan başka mebt-i fuqarā olarak ta'mîri [...] hazret-i mülükāneye da'avât-ı hayriyeyi mücib mevādd-ı ḡaseneden görünmüş olmasıyla icrā-yı icābı istizān olunmuş ve ber müceb-i keşf zāviye-i mezkûreniñ şimdiden ta'mîr ve tesviyesiyle taraf-ı eşref-i hazret-i şāhāneye isticlāb-ı da'avāt-ı hayriyeye mübāderet olunması Meclis-i Vālā-yı mezkûrda bi't-tezekkür taqrîr-i mezbûr zîrine taḡrîr ve imlā kılınmış ve mezkûr taqrîr manzûr-ı 'ālî buyurulmak için sūy-ı vālālarına gönderilmiş olmaġla muvāfiq-ı emr u fermān-ı mekārim-ünvān-ı cenāb-ı cihānbānî buyurulur ise ber müceb-i istizān tesviye-i iktizāsı nāzır müşārun-ileyh hazretlerine ḡavāle olunacaġı beyānıyla tezkire-i şenāverî terķim kılındı efendim. Fî 21 N sene [12]63. Ma'rûz-ı çāker-i kemīneleridir ki; enmile-i zib-i ihtirām olan işbu tezkire-i sāmīye-i āşifāneleriyle taqrîr-i mezkûr manzûr-ı me'ālî-mevfûr-ı hazret-i şāhāne buyurulmuş ve iş'ār ve istizān olunduġu üzere zāviye-i mezkûreniñ ol miķdār maşrafla ta'mîr ve tesviyesi zımnında icrā-yı iktizāsıniñ nāzır müşārun-ileyh hazretlerine ḡavālesi mûte'allik ve şeref-şudûr buyurulan emr ve irāde-i seniyye-i cenāb-ı cihānbānî icāb-ı 'ālīsinden bulunmuş ve mezkûr taqrîrine şavb-ı şavāb nümā-yı vekālet-penāhilerine i'āde kılınmış olduġu muḡāt-ı 'ilm-i 'ālî-i āşifāneleri buyuruldukda ol bābda emr u fermān hazret-i veliyyü'l-emriñdir. Fî 22 N sene [12]63.⁵¹

6. Nūrullāh Efendî

Şeyḡ Hācî Mehmed Rāşid Efendî'nin vefatından sonra oġlu Nūrullāh Efendî tekkede şeyhlik vazifesini üstlenmiştir. Fakat postnişîn olmak için yaşı oldukça küçük olduğundan Aḡmed Zarîfî Efendî'nin oġlu Şeyḡ Gālib Efendî bir müddet bu görevi onun yerine yürütmüştür.⁵²

Zikredilen bu isimler dışında II. Maḡmūd'un (hs.1808-1839) kızı Şāliḡa Sultan'ın 1249/1833 yılında yapılan düġününe davet edilen Ḥalvetî şeyhler arasında söz konusu tekkede vekāleten şeyhlik yapan Aḡmed Efendî'nin de adı yer almaktadır.⁵³ İlgili belge liste halinde olduğu için mezkûr şeyh hakkında herhangi bir malumat verilmemektedir.

7. Yaḡyā Gālib Bey (ö.1942)

Ümmî Sinān Tekkesi'nin son postnişîni Millî Mücadele yıllarında büyük emeġi olan Yaḡyā Gālib Kargı'dır. 1291/1874 yılında Eyüp'te adı geçen tekkede dünyaya gelen Yaḡyā Gālib'in babası Şeyḡ 'Alî Rızā Efendî'dir.⁵⁴

⁵¹ BOA, İ.MVL, no.104/2303.

⁵² Cemalettin Server Revnaġoġlu Arşivi, no.171; Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.257.

⁵³ Aynur, "Şāliḡa Sultan," s.37, no.165.

⁵⁴ Kāmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilāyetler ve Valiler* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975), s.246.

İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Yahyâ Gâlib, Divan-ı Muhasebat Evrak Kalemi'nde (bugünkü adıyla Sayıştay) memuriyet hayatına başlamıştır. Sonraki yıllarda sırasıyla ikinci kâtip, Tokat Sancağı Muhasebe Kalemligi ve Amasya Sancağı Muhasebe Kalemligi görevlerinde bulunmuştur. Yahyâ Gâlib, 1326/1908 yılında ikinci defa Tokat Sancağı Muhasebe Kalemligi, 1327/1909 yılında Divan-ı Muhasebat ikinci sınıf kâtipi olarak görevine devam etmiştir. Muş Muhasebe Kalemligi, Bitlis Vilâyeti Defterdarlığı, Hicaz, Halep, Kastamonu ve Ankara Vilâyeti Defterdarlığı'nda muhtelif hizmetlerde bulunmuştur.⁵⁵ 1338/1919 yılında Ankara valisi Muhittin Paşa'nın tutuklanmasıyla, onun yerine vekaleten Yahyâ Gâlib bu göreve tayin edilmiştir. 1339/1920 yılında Yozgat Ayaklanması sırasında valilik vazifesinden alınmıştır. Aynı yıl Kırşehir milletvekili seçilen Yahyâ Gâlib, son görevine de Ankara milletvekili olarak devam etmiştir. 1361/1942 yılında Ankara'da vefat eden⁵⁶ Yahyâ Gâlib, Eyüp Bahariye Şehidlik mevkiine defnedilmiştir.⁵⁷

Devlet kademelerindeki muhtelif hizmetleri vesilesi ile *Hâkân* lakabı ile anılan⁵⁸ Yahyâ Gâlib'e Mustafa Kemal Atatürk *Nutuk*'ta "Yozgat'a gönderilmesini istediği Ankara valisi, Millî Mücadele'de fevkalâde hizmet ve fedakârlık göstermiş ve göstermekte bulunan Yahyâ Gâlib Bey idi. Yahyâ Galip Bey'in bilhassa bize, hizmeti takdir olunmuş ve pek lüzumlu ve faydalı bir zât olduğu biliniyordu"⁵⁹ ifadeleriyle yer vermiştir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'da valilik vazifesini yürüten ve TBMM'nin ilk döneminde milletvekilliği yapan tekkenin son postnişini Yahyâ Gâlib Kargı'nın vefatından sonra onun ailesi, tekkeyi mesken olarak kullanmıştır. Metrûk halde bırakıldığı için yıkılan pek çok tekkenin aksine Ümmî Sinân Dergâhı, söz konusu ailenin gösterdiği özel bir ihtimam ile bugüne kadar gelmiştir. Günümüzde de aynı ailenin tasarrufunda bulunan tekke, 1980 yılında bazı hayır sahipleri tarafından tüm müstemilatı ile orijinal konumuna uygun olarak restore edilmiştir. Özellikle tekkenin tevhidhâne ve türbe kısmı özgün durumunu hâlâ muhafaza etmektedir.⁶⁰

⁵⁵ Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, s.246.

⁵⁶ Yahyâ Gâlib (Kargı) ile ilgili bilgi için bkz. Cemalettin Server Revnakoğlu Arşivi, no.171; Sadık Sarısanman, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Eyüplü Bir Mebus Yahya Galip (Kargı) Bey," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VIII: Tebliğler* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2004) içinde, ss.218-241; Ali Çankaya, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* (Ankara: Mars Matbaası, 1969), ss.291-292; Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, ss.246-247.

⁵⁷ Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.258.

⁵⁸ Rivayete göre valilik yaptığı dönemde Ankara'da tutuklu olanların bırakılması işlemini başlattığı için, Yahyâ Gâlib'e *Hâkân* takma lakabı verilmiştir. Bkz. Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, s.247.

⁵⁹ Atatürk, *Nutuk* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1980), s. 44.

⁶⁰ Bilgin, "Sinâniye," c.37, s.240; Tanman, "Ümmî Sinân Tekkesi," c.7, s.336; Fahrunnisa Ensari Kara, "İstanbul Metropolitan Alan Gelişme Sürecinde Bir Dinî, Kültürel, Sosyal Yerleşim Merkezi: Eyüp" (yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1994), s.92.

Yahyâ Gâlib Kargı'dan sonra Mehmed Tâlip Kargı (ö.1991) tekkenin hizmetinde bulunmuştur. Talip Kargı, 1924 yılında Ümmî Sinân Dergâhı'nın harem kısmında dünyaya gelmiştir. Çocukluğundan itibaren tekkeye hizmet eden Talip Kargı'nın hayatı mezkûr tekkede geçmiştir. Talip Kargı, 1982 yılında harabe durumda olan tekkenin türbe ve semâhâne bölümünü onarımdan geçirtmiştir. Mûsikî ile de yakından ilgilenen Talip Kargı'nın güfte ve bestesi, kendisine ait yirmi adet ilahisi bulunmaktadır. Talip Kargı'nın vefatından sonra tekkedeki mûsikî çalışmaları torunları Faruk Erdemsel ve Ali Sinan Erdemsel tarafından devam ettirilmektedir.⁶¹ 6 Mayıs 1991 yılında vefat eden Talip Kargı, vasiyeti üzerine Ümmî Sinân Dergâhı'nın hazîre kısmına defnedilmiştir. Mezar taşında ise şu ifadeler yer verilmiştir:

Hâdimü'l-fukarâ, bende-i âl-i âbâ
Âsitâne-i Hazret-i Ümmî Sinân postnişini
Şeyh Mehmed Tâlib Kargı, (1924-1991)⁶²

Dergâhta kurulan Talip Kargı Türk Tasavvuf Musikisi Derneği'ne, 1993 yılında onun adı verilmiştir. Tekkenin selâmlık kısmında icra edilen mûsikî çalışmaları ile Ümmî Sinân Dergâhı, İstanbul'un kültür ve sanat hayatına katkılarını hâlâ devam ettirmektedir. Tekkede bu tür çalışmaların yapılmasında Hâletiyeye tarikatının Sinânîlik kolunun öğretmenleri etkili olmuştur. Devranî zikir usulünü benimseyen Sinânîlik'te sesli zikir esnasında zakirlerce muhtelif ilahiler terennüm edilir ve okunan dua, çekilen gülbankla ayin tamamlanmaktadır.⁶³

II. Ümmî Sinân Dergâhı'nın Fiziksel Konumu

İstanbul'da Sinânîlik'in önemli merkezlerinden olan ve 16. yüzyılda tesis edilen Ümmî Sinân Dergâhı'nın kuruluş yıllarına dair fiziksel durumu tam olarak netlik kazanmamıştır. Muhtemelen ilk yapısal konumu itibariyle mütevazı bir nitelikte olup tekkenin birimleri, duvarları kârgir ve çatısı ahşap tevhidhâne ile ihtiyaca binaen inşa edilen diğer müstemilât ve çeşmeden müteşekkildir. Tevhidhânenin mihrap duvarının önüne türbe inşa edilmiş ve zamanla tekke mensuplarının buraya defnedilmeleri ile türbenin etrafında küçük bir hazîre oluşturulmuştur.⁶⁴

Ümmî Sinân Tekkesi günümüzde farklı dönemlerde bina edilen iki katlı harem ve selâmlık ile bitişğinde yer alan türbe, tevhidhâne, kitâbesiz çeşme, bakımlı bir bahçe ve hazîreden ibarettir. Bazı dönemlerde kısmî birtakım

⁶¹ Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Musikîşinaslar* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2004), s.39 vd.

⁶² Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.258.

⁶³ Ömer Tuğrul İnançer, "Sinânîlik Zikir Usûlü ve Mûsikî," *DBİA*, c.7, s.8.

⁶⁴ Tanman, "Ümmî Sinân Tekkesi," c.7, s.336.

değişiklikler yapılmış olsa da tekke, orijinal haliyle mevcudiyetini korumaktadır.

Ümmî Sinân Dergâhı'nda yer alan müstemilat şu unsurlardan oluşmaktadır:

1. Mescid - Tevhidhâne

Devrânî usulü benimseyen Sinânîlik'te zikir halka şeklinde icra edilir ve ortada şeyh efendi bulunur. Dolayısıyla tevhidhâne, bu tarikatın icabı olan zikrin rahatça yapılabilmesi için kareye yakın dikdörtgen bir şekilde tasarlanmıştır. İki katlı yapıdan ibaret olan tevhidhânenin giriş kısmı ahşap olup, önünde küçük bir taşlık bulunmaktadır. Kadınlar mahfili olan üst kat, boydan boya sekiz köşeli sütunlar ve ahşap kafes ile çevrelenmiştir. Tevhidhânenin mihrap kısmında yer alan çiçek ve kandil motiflerinin bulunduğu süslemeler oldukça dikkat çekicidir. Mihrabın üst kısmına sakal-ı şerifin korunduğu ufak bir dolap yerleştirilmiştir. Ayrıca tevhidhânenin batı köşesinde bir kürsü konulmuştur. Günümüzde tevhidhâne orijinal halini büyük oranda muhafaza etmiş durumdadır.

Sultan II. Maḥmūd'un katkılarıyla muhtemelen 1826-1839 yılları arasında türbe ve tevhidhâne bölümü, aslî konumuna uygun olarak yeniden onarılmış, tekkeye bazı ilâve bölümler bina edilmiştir. Meselâ, tevhidhânenin doğu yönüne, bağımsız girişi olan küçük bir hünkâr mahfili tesis edilmiştir. Sonraki yıllarda harem-selâmlık bölümlerinde yapılan onarımlar esnasında hünkâr dairesinin yıkıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁵

2. Harem ve Selamlık

Tekkenin harem dairesinin giriş kısmında ufak bir taşlık ve içeri girildiğinde iki basmakla çıkılan paşa odası yer almaktadır. Söz konusu oda, II. 'Abdülhamîd dönemi (1876-1909) devlet ricâlinden adı bilinmeyen paşaya tahsis edildiği rivayet edilmektedir. Bu kısımdan şeyh dairesine geçilen bir kapı bulunmaktadır.

Sultan II. 'Abdülhamîd döneminde padişah ve tekke muhiblerinin desteği ile ahşap olan harem ve selamlık bölümleri yeniden inşâ edilmiştir.⁶⁶ 1324/1906 yılına ait arşiv belgesinde II. Maḥmūd zamanında tekkenin bazı müstemilatının görülen lüzum üzerine tamir edilebilmesi için on sekiz bin kuruşun 1324/1906 yılı bütçesinden karşılanması talep edilmiştir. İlgili belgede yer alan ifadeler şöyledir:

Bâbiâlî Dâ'ire-i Şadâret Âmedî-i Dīvân-ı Hümâyün, devletlü efendim ḥazretleri, Evkâf-ı Hümâyün Nezâret-i Celîlesi'niñ Şūrâ-yı Devlet'e ḥavâle olunan taqrîri üzerine mâliye dâ'iresinden bi't-tanzîm leffen arz ve taqdîm kılınan mazbaḥada cennet-mekân Sultan Maḥmūd Ḥân-ı Şânî zamânında müceddeden inşâ edilmiş ve muḥaşşeşâtı Ḥazîne-i Evkâf-ı Hümâyünca it'â

⁶⁵ Fakir Cavlun, "Eyüp'te Ümmî Sinân Tekkesi Restorasyon Projesi" (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2006), s.71.

⁶⁶ Tanman, "Ümmî Sinân Tekkesi," c.7, ss.336-338; Bilgin, "Sinâniyye," c.37, s.240.

kılınmakta bulunmuş olan Eyyüb'de Düğmeciler'de kâ'in Ümmî Sinân dimekle ma'rûf merhûm Naşûh Dede Tekyesi'niñ ba'zı maħalleriniñ ta'miri zımnında keşf ve münâkaşası mücebince şarfi lâzım gelen on sekiz biñ ğuruşuñ üç yüz yigirmi dört senesi bûdcesi dâhilinde tesviyesiyle hâkân-ı müşârun-ileyh hazretleri vakfına maşraf kaydı huşuşunuñ nezâret-i müşârun-ileyhâya havâlesi lüzûmu gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-şudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfî infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâverî terkîm kılını efendim. Fî 6 Cumâde'l-âhîre sene [1]326/22 Haziran sene [1]324, Şadr-ı a'zam Ferîd. Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki, resîde-i dest-i ta'zîm olup melfûfuyla manzûr-ı 'âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i şadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-şudûr buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emriñdir. Fî 7 Cumâde'l-âhîre sene [1]326/23 Haziran sene [1]324 Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsîn.⁶⁷

Tekkenin selamlık kısmı ahşap fevkânî yapıda olup, günümüzde bu bölümde tasavvuf mûsikisine yönelik çalışmalar icra edilmektedir. Tekkenin harem dairesi ise Mehmed Talip Kargı ile Muzaffer Kargı'nın kızları ve torunları tarafından mesken olarak kullanılmaktadır.

3. Türbe

Türbenin girişinde sağ tarafta alt katı kârgîr, üstü ahşap iki katlı harem-selamlık ile tevhidhâne ve geniş bir bahçe yer almaktadır. Ahşaptan yapılan türbede Ümmî Sinân ve tekkenin banisi Şeyh Naşûh Dede başta olmak üzere on iki zatın sandukası bulunmaktadır. Bunların içinde ortadaki ahşap büyük silindir sanduka Ümmî Sinân'a aittir. Türbede medfun bulunan diğer isimler ise şunlardır: Ümmî Sinân'ın kızı 'Âbide Bânü Hâtûn, damadı Şerîf Mehmed Efendî, 'Âbide Bânü Hâtûn'un oğlu Ced Hasan Efendî, 'Âbide Bânü Hâtûn'un kızı Hadîce Bacı, 'Âbide Bânü Hâtûn'un eşi 'Alemdâr Tekirdağlı Mîr Şeyh 'Alî Efendî, Şeyh Şefkâtî Efendî, Şeyh Hüseyin Hüsâmeddîn Efendî, Muştafâ Efendî, Şeyh Muştafâ Efendî'nin oğlu Hasan Efendî.⁶⁸

Türbenin önüne yerleştirilen niyâz penceresinde şu ifadeler bulunmaktadır:

Mürîd-i râh-ı Haqq'a kıble-gâh-ı 'âşikândır bu
Edeble gir gözûñ aç türbe-i Ümmî Sinân'dır bu⁶⁹

Türbenin kapısı üzerindeki kitâbede ise şu ifadeler yer almaktadır:

Tecellî-gâh-ı Bârî mültecâ-yı 'âşikândır bu
Bütün erbâb-ı vecd ü hâle bir dâru'l-emândır bu
Tarîkatden haqîkatden eğer zevk almak istersen
Dehâlet eyle türbe-i Ümmî Sinân'dır bu⁷⁰

⁶⁷ BOA, İ.EV, no.48/1326.C/02.

⁶⁸ Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.259.

⁶⁹ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.167.

Dergâha hizmet eden zevatın kabirlerinin bulunduğu hazîreye, son olarak 1992 yılında vefat eden Ümmî Sinân'ın torunu Şeyh Talip Kargı defnedilmiştir.

I. Dünya Savaşı yıllarında asker ve mühimmat yerleştirildiği için harabe bir halde olan tekke, sonraki yıllarda tekkenin postnişinlerinden Yaḥyâ Gâlib Kargı'nın girişimiyle Vakıflar İdaresi tarafından tamir edilmiştir.⁷¹ Cumhuriyet döneminde tekkelerin kapatılmasının ardından mezkûr zatın ailesinin mülkiyetine geçen tekke, bu vesile ile yıkılmaktan kurtulmuş ve günümüze kadar mevcudiyetini korumuştur.

Sonuç

Eyüp semtinde bulunan Sinânîlik'e ait dergâh, Ümmî Sinân'ın türbesini barındırması, günümüze kadar korunarak gelmiş olması, gerçekleştirdiği sanat faaliyetleri ile İstanbul'un kültürel hayatına katkıda bulunması gibi özelliklerle öne çıkmaktadır. Mezkûr tekke, Ümmî Sinân'ın kurucusu olduğu veya görev yaptığı bir dergâh değildir; fakat Sinânîlik'in temsil edildiği önemli merkezlerden biridir.

Ümmî Sinân Dergâhı, 16. yüzyılın ortalarında Ümmî Sinân'ın halifesi Şeyh Naşûh Dede tarafından kurulmuştur. Fakat mezkûr tekke, II. Maḥmûd (hs.1808-1839) ve II. 'Abdülhamîd (hs.1876-1909) dönemlerinde esaslı bir şekilde yenilediği için, fizikî görünüş itibarıyla daha çok 19. yüzyılın mimarî özelliklerini yansıtmaktadır.

Bahse konu olan Ümmî Sinân, Ḥalvetiyye tarikatının Aḥmediyye şubesinin Sinânîyye kolunun kurucusu olmasından dolayı bu zatın türbesinin yer aldığı tekke, Ḥalvetî çevrelerce Sinânîlik'in "pîr maḳâmı" yani âsitânesi olarak kabul edilmektedir. Sinânîlik genel itibarıyla İstanbul'da etkinlik göstermiş olup Anadolu'ya pek yayılamamıştır. İstanbul'da ise Eyüp, Topkapı ve Şehremeni'de yer alan Sinânîlik'e ait tekkelerde 1925 yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir.

Ümmî Sinân, uzun yıllar Topkapı-Şehremeni civarındaki tekkede tasavvufî faaliyetlerde bulunmuştur. Ümmî Sinân'ın erkek evladı olmadığı için Sinânîlik, kendisinden sonra damadı ve ikinci kuşak damadının çocuklarıyla devam etmiştir. Mutasavvıf şairlerimizden olan Ümmî Sinân, Yûnus Emre'nin tarzını çağrıştıran ilahî aşk ekseninde tasavvufî içeriğe haiz ilahiler kaleme almıştır. Onun şiirleri halk tarafından sevilmiş, bestelenmiş, dilden dile dolaşır olmuştur. Ümmî Sinân, kendisinden yaklaşık bir asır sonra yani 17. yüzyılda yaşayan ve aynı isimdeki önemli tekke şairlerinden olan Niyâzî Mıṣrî'nin şeyhi Ḥalvetîlik'in Aḥmediyye şubesi meşâyihından "Sinân-ı Ümmî" lakabıyla tanınan Elmalılı Ümmî Sinân ile karıştırılmamalıdır. Bu iki ismin karıştırılmasının en önemli nedenleri, her iki zatın isimlerinin benzerliği, her ikisinin de Ḥalvetîlik'in Aḥmediyye

⁷⁰ Vaşşâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.4, s.167.

⁷¹ Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, c.1, s.258.

koluna mensûbiyetleri, ilahî aşk ve peygamberî muhabbeti anlatan şiirler terennüm etmiş olmalarıdır.

Ümmî Sinân Dergâhı'nın son dönemdeki meşhur postnişîni, Millî Mücadele yıllarında milletvekili ve vali olarak muhtelif hizmetlerde bulunan Yahya Galip Kargı'nın TBMM'nin kurulmasında ve İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında büyük katkıları olmuştur. Yahya Galip Kargı'nın ailesinin 1925'ten sonra tekkeyi konut olarak kullanmaları sebebiyle, tekke tamamıyla harap olmaktan kurtulmuştur.

Cehrî zikrin esas alındığı Sinânlık'te, devranî usûl icra edilirken söylenen ilahiler vesilesiyle müsfikinin bu tarikatte öne çıktığı görülmektedir. İki katlı harem-selamlık, türbe, tevhidhâne, kitablesiz çeşme, bakımlı bir bahçe ve hazîreden müteşekkil olan söz konusu tekke, yapılan tasavvuf müziği çalışmalarının yanı sıra ünlü ressam ve karikatür sanatçısı Vesile Muzaffer Kargı'nın (ö.2007) sergilediği resimlerle de İstanbul'un kültür ve sanat hayatına katkılarını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Âsitâne-i 'Aliyye'de ve Bilâd-ı Şelâse'de Kâ'in el-Ân Mevcûd ve Muhterik Olmuş Tekyelerin İsim ve Şöhretleri ve Muşkâbele-i Şerîfe Günleri Beyân Olunur.* İstanbul: Matba'a-i Dâru'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, 1256 [1840].
- Aynur, Hatice. "Sâliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri," *Tarih ve Toplum* 11:61 (Ocak 1989), ss.30-39.
- Ayvânsarâyî, Hüseyin. *Hadîkatu'l-Cevâmîr*. İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1281 [1864].
- . *Mecmû'a-i Tevârîh*. Nşr. Fahri Ç. Derin & Vahid Çabuk. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985.
- Bilgin, Azmi. "Sinâniyye," *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.37, ss.240-241.
- . "Ümmî Sinân (İstanbul 976/1568-69)," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VI: Tebliğler* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2002) içinde, ss.48-51.
- BOA, C.EV, no.114/5653.
- BOA, C.EV, no.610/30785.
- BOA, İ.EV, no.48/1326.C/02.
- BOA, İ.MVL, no.104/2303.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendî. *'Osmanlı Mü'ellifleri*. İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1333.
- Cavlun, Fakir. "Eyüp'te Ümmî Sinân Tekkesi Restorasyon Projesi," Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2006.
- Cemalettin Server Revnakoğlu Arşivi, no.171.
- Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 21-3-18-1.
- Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 35-5-44-1-1.
- Cumhuriyet Arşivi, 051-V- 43-12-104-21.
- Cumhuriyet Arşivi, 051-V-45-13-110-16.

- Çankaya, Ali. *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*. Ankara: Mars Matbaası, 1969.
- Çetin, Atilla. "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika," *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), ss.583-590.
- Demirci, Mehmet. *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*. İstanbul: Mavi Yayınları, 2005.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1990.
- Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Hâcî İsmâ'îl Beyzâde 'Osman Bey. *Mecmû'a-i Cevâmi'*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1304.
- Haskan, Mehmet Nermi. *Eyüp Sultan Tarihi*. 3. baskı. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.
- *Eyüplü Musikîşinaslar*. Nşr. Mehmet Güntekin. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.
- İnançer, Ömer Tuğrul. "Sinânilik: Zikir Usûlü ve Mûsikî," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c.7, s.8.
- İşli, Esin Demirel. "İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu," Yayınlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1998.
- Kara, Fahrunnisa Ensari. "İstanbul Metropolitan Alan Gelişme Sürecinde Bir Dîni, Kültürel, Sosyal Yerleşim Merkezi: Eyüp," Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1994.
- Kazıcı, Ziya. "Osmanlılarda Tekkeler," *İslâm Medeniyeti Mecmûası* 5:4 (Ekim 1982), ss.29-34.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Dergâh, Dergâhlar," *İstanbul Ansiklopedisi*, c.8, ss.4476-4484.
- "Çarşamba Tekkeleri," *İstanbul Ansiklopedisi*, c.7, s.3763.
- Mehmed Zâkir Şükri Efendi. *Die Istanbuler Derwisch-konvente und ihre Scheiche (Mecmu'a-i Tekaya)*. Nşr. M. Serhan Tayşî & Klaus Kreiser. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1980.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 18. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn. *Meşâyihnâme-i İslâm* (Yazma). Süleymaniye Kütüphanesi-Esad Efendi, no.1716/1, vv.5b-6a.
- Nev'îzâde 'Aṭâ'î. *Ḥadâ'îku'l-Ḥakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*, nşr. Abdülkadir Özcan, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, 5 c. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989) içinde, c.2.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılarda Tasavvuf: 16. Yüzyıl*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Öz, Tahsin. *İstanbul Câmileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Özdamar, Mustafa. *Dersââdet Dergâhları*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1994.
- *Pîrân*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2002.
- Resmî Gazete, 5 Eylül 1341.
- Sarisaman, Sadık. "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Eyüplü Bir Mebus Yahya Galip (Kargı) Bey," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VIII: Tebliğler* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2004) içinde, ss.218-241.

- Tanman, M. Baha. "Ümmî Sinân Tekkesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c.7, ss.336-338.
- ."Sinânîlik," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c.7, ss.6-8.
- ."Pazar Tekkesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c.6, ss.235-236.
- ."İstanbul Tekkeleri'nin Mimarî ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri," 4 cilt (Metin ve Fotoğraflar). Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990.
- Telci, Cahit. "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik," İsmail Aka ve diğerleri (ed.), *3 Mayıs 1944: 50. Yıl Türkçülük Armağanı* (İzmir: Akademi Kitabevi, 1994) içinde, ss.197-208.
- Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Turan Neşriyat, 1969.
- Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye," *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.15, ss.393-395.
- Üsküdarî, Bandırmalîzâde Aḥmed Munîb. *Mecmû'â-i Tekâyâ*. İstanbul: Maḥba'a-i 'Alem, 1307 [1889].
- Vaşşâf, Hüseyin. "İbrâhîm Ümmî Sinân Hâzretleri," *Cerîde-i Şûfiyye*, no.107 (İstanbul, 1333/1330), ss.138-139.
- ." *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerḥ-i Esmâr-ı Esrâr* (Yazma). 5 c. Süleymaniye Kütüphanesi-Yazma Bağışlar, no.2305-2309.
- Yeşilzâde Mehmed Şâlih Efendî. *Rehber-i Tekâyâ* (Yazma), Süleymaniye Kütüphanesi-Tırnovalı, no.1035.
- Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 17. Yüzyıl*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.

EK: Ümmî Sinân Dergâhı'na ait fotoğraflar

Fotoğraf 1. Ümmî Sinân Tekkesi'ne ait türbenin dıştan görünüşü

Fotoğraf 2. Ümmî Sinân Tekkesi'ne ait tevhidhânenin içten görünüşü

Fotoğraf 3. Ümmi Sinan Türbesinin içten görünüşü

Fotoğraf 4. Ümmi Sinan Tekkesi'nin dıştan görünüşü